

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра правових природоохоронних дисциплін

08-03-09М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних завдань та самостійної роботи

з навчальної дисципліни

«Філософія мови та культура спілкування»

для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового)
рівня за освітньо-професійною програмою «Право»
спеціальності D8 Право, галузі знань D8 Право
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості ННПГН НУВГП
протокол № 6 від 10 лютого 2026 р.

Рівне – 2026

Методичні вказівки до практичних завдань та самостійної роботи з навчальної дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності D8 Право, галузі знань D8 Право денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Матвійчук А. В. Рівне : НУВГП, 2026. 30 с.

Укладач:

Матвійчук А. В., професор, д. філос. наук, професор кафедри правових природоохоронних дисциплін.

Відповідальна за випуск:

Швець О. М., к.ю.н., доцентка, завідувачка кафедри правових природоохоронних дисциплін

Керівник освітньо-наукової програми:

Дуліба Є. В., д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін ННШГП НУВГП

© А. В. Матвійчук, 2026.

© НУВГП, 2026.

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Опис навчальної дисципліни та її структура	5
1.1. Опис навчальної дисципліни	5
1.2. Тематика практичних занять	6
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики	7
1.4. Критерії та шкала оцінювання	7
2. Плани практичних занять	9
3. Самостійна робота студентів	19
4. Рекомендована література	29

ПЕРЕДМОВА

У системі підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації за спеціальністю 081 «Право» особливе місце посідає вивчення дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»*. Це зумовлено тим, що право за своєю природою є лінгвоінтенсивним феноменом: воно існує, транслюється та інтерпретується виключно через мовні форми. Для здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти володіння філософським інструментарієм аналізу мови є не лише ознакою загальної ерудиції, а й професійною необхідністю для проведення глибоких теоретико-правових досліджень.

Дані методичні вказівки до практичних завдань та самостійної роботи розроблені з метою структурування навчального процесу аспірантів, спрямованого на осмислення фундаментальних зв'язків між мисленням, мовою та правовою реальністю. Зміст матеріалів охоплює ключові питання філософії мови – від класичних теорій референції та значення до сучасних концепцій мовленнєвих актів, юридичної герменевтики та дискурс-аналізу.

Особлива увага приділяється культурі спілкування в науковому середовищі. Майбутній доктор філософії має не лише продукувати нові знання, а й професійно презентувати їх, дотримуючись етичних та лінгвістичних норм академічної комунікації. Практична складова курсу орієнтована на розвиток навичок деконструкції юридичних текстів, виявлення прихованих смислів та аргументованого захисту власної наукової позиції в умовах професійного діалогу.

Методичні вказівки до практичних завдань та самостійної роботи з навчальної дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* розроблені з урахування змісту й освітніх цілей відповідної освітньої програми. Вказівки містять опис навчальної дисципліни, тематику практичних занять. Крім того для зручності здобувачів освіти щодо розуміння можливостей здобуття позитивних оцінок описані контрольні заходи та засоби діагностики, а також показано критерії та шкала оцінювання.

Окрема увага у методичних вказівках зосереджена на самостійній роботі та завданнях з навчальної дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»*. Методичні вказівки також містять список рекомендованої література.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1 Опис навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* полягає у формуванні системного світоглядного розуміння мови як універсального феномену буття, що визначає основи правової реальності, інтерпретації та мислення, а також у розвитку у здобувачів освіти найвищого рівня комунікативної компетентності, необхідної для ефективної наукової, освітньої та професійної правничої діяльності.

Основними завданнями дисципліни є: опанувати філософію мови для критичного аналізу правового дискурсу та розмежування методологічних напрямків, сформувати високу культуру спілкування, набути навичок моделювання етичної поведінки, усвідомленого вибору тональності та стратегій у конфліктних ситуаціях.

Вивчення дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* має наметі формування низки компетентностей:

1. Загальні компетентності

ЗК1 - Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК2 - Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

2. Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК2 - Здатність усно і письмово презентувати результати власного наукового дослідження українською та іноземною мовами, глибоко розуміти іншомовні наукові та професійні тексти за напрямом досліджень.

СК7- Здатність здійснювати доктринальне тлумачення норм національного, міжнародного та права Європейського Союзу, моделювати оптимальні варіанти вирішення складних правових проблем, прогнозувати можливі наслідки їх реалізації.

СК8 - Здатність розробляти проекти нормативно-правових та правозастосовних актів, здійснювати експертну діяльність та надавати висновки спеціаліста у сфері права.

Зміст вивчення дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* сформульований у таких термінах результатів навчання:

РН2 – Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефхівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми права

державною та іноземною мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

РН4 – Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні аргументи, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні наукові джерела; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого правового та загально-соціального контекстів.

РН5 – Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з права та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми з дотриманням стандартів академічної та професійної етики.

РН10 – Готувати правові висновки, пропозиції та рекомендації за результатами правового дослідження.

1.2 Тематика практичних занять

п/п	Назва теми
Модуль 1	
1	Онтологічні концепції мови та її природа.
2	Мова, мислення та пізнання.
3	Прагматичний поворот у філософії мови: мова як дія.
4	Культура спілкування: норми, принципи та комунікативна компетентність.
Модуль 2	
5.	Моделювання мовленнєвої поведінки в етикетних ситуаціях.
6	Вибір тональності спілкування та її регулювання.
7	Комунікативні стратегії та тактики в умовах конфлікту.

1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться за формами:

- оцінювання роботи студентів на лекціях;
- усне опитування на практичних заняттях;
- виконання контрольних робіт та тестових завдань;
- участь в обговоренні проблемних питань;
- розв'язування ситуаційних завдань;
- виконання поточних контрольних робіт за темами змістових модулів.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного контролю з навчальної дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час виголошення промов;
- вміння аналізувати публічні виступи.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 60 балів. Основними методами оцінювання є:

- аналіз усних відповідей;
- виконання практичних завдань.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження студента не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

Розподіл балів, які отримують студенти

Змістовий модуль 1 (максимальна кількість балів – 55)

Виконання завдань практичної роботи – 20 балів

Виконання індивідуального завдання (реферат) – 15 балів

Підсумковий модульний контроль (тестування) – 20 балів

Змістовий модуль 2 (максимальна кількість балів – 45)

Виконання завдань практичної роботи – 15 балів

Написання контрольної роботи – 10 балів

Підсумковий модульний контроль (тестування) – 20 балів

Шкала оцінювання

Кількість набраних балів студентом	Оцінка за національною шкалою
90-100 балів	Відмінно
82-89 балів	Добре
74-81 балів	
64-73 балів	Задовільно
60-63 балів	
35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання
1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Онтологічні концепції мови та її природа.

1. Мета заняття

З'ясувати онтологічний статус мови у філософії; проаналізувати ключові концепції походження та природи мови, виокремити їхні світоглядні основи. Сформувати навички критичного аналізу першоджерел та застосування філософських категорій до інтерпретації правової реальності.

2. План практичного заняття

1. **Проблема походження мови:** порівняльний аналіз основних філософських гіпотез (натуралізм, конвенціоналізм, теологізм).

2. **Феноменологія (Е. Гуссерль) та герменевтика (М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер) про мову як універсальний феномен буття:** як це впливає на процес праворозуміння?

3. **Еволюція поглядів Л. Вітгенштейна:** порівняння «образової теорії» мови та концепції «мовних ігор» у контексті інтерпретації юридичних правил.

4. **Онтологічна концепція мови у філософії права:** мова як інструмент чи як елемент конструювання правової реальності?

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Студентам необхідно підготувати конспекти-відповіді на такі питання, акцентуючи на їхньому значенні для правової теорії:

1. Проаналізуйте, як Гайдеггерівське розуміння мови впливає на підходи до інтерпретації правових норм та текстів.

2. Який етап філософії Вітгенштейна є більш релевантним для сучасної юриспруденції.

3. Як ідея Е. Гуссерля про «інтенціональність» та «смысл» мови може бути застосована до аналізу суб'єктивного та об'єктивного в правосвідомості?

4. Обґрунтуйте тезу про те, як мова конструює правову реальність.

4. Ключові поняття

Надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: герменевтичне коло, мовна гра, феномен буття (у контексті мови), лінгво-філософська школа

5. Практичне завдання (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

Тема есе: *«Мовні ігри у праві: аналіз мовної реальності юридичного тексту крізь призму пізньої філософії Л. Вітгенштейна».*

Вимоги: Есе має містити: вступ (обґрунтування актуальності), основну частину (аналіз понять «правило», «спільнота», «форма життя» у застосуванні до судового процесу або правотворчості), висновок (власна оцінка евристичного потенціалу концепції для права).

Тема 2. Мова, мислення та пізнання.

1. Мета заняття

З'ясувати взаємозв'язок мови, мислення та пізнання; проаналізувати ключові гносеологічні теорії мови, включаючи проблему значення та референції. Опанувати проблему значення та референції для застосування до критичного аналізу юридичних концептів і термінів у правничому тексті.

2. План практичного заняття (Питання для обговорення)

1. **Гіпотеза лінгвістичної відносності (Сепіра-Ворфа):** чи визначає мова наше правове мислення, і які наслідки це має для порівняльного правознавства?

2. **Мова як інструмент пізнання:** аналіз гносеологічного аспекту мови та його застосування у процесі доведення юридичних фактів.

3. **Проблема значення та референції:** порівняльний аналіз основних теорій значення (референтна, концептуальна, контекстуальна) та їх роль у тлумаченні норм права.

4. **Поняття «мовна картина світу»:** як воно впливає на формування національної правосвідомості та ставлення до міжнародного права?

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Студентам необхідно підготувати конспекти-відповіді на такі питання, акцентуючи на їхньому значенні для правової теорії:

1. Які аргументи сучасна філософія та когнітивна наука використовують проти жорсткого детермінізму Сепіра-Ворфа, і яке це має значення для міжкультурного правового спілкування?

2. Сформулюйте підходи, які можуть допомогти уникнути юридичної двозначності.

3. Обґрунтуйте, як «мовна картина світу» (наприклад, метафори права, що використовуються в національній мові) впливає на правову культуру суспільства.

4. Ключові поняття (Обов'язкові для визначення)

Студенти повинні надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: гіпотеза Сепіра-Ворфа, референція (у правничому тексті), мовна картина світу, гносеологічний аспект мови

5. Практичне завдання (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

***Тема есе:** «Проблема референції юридичних термінів: аналіз значення слова та концепту в правничому тексті та її вплив на справедливість рішення».*

Вимоги до есе:

Вступ: Обґрунтування важливості точного визначення референції для правозастосування та уникнення судових помилок.

Основна частина: Аналіз 2-3 прикладів неоднозначних юридичних термінів або концептів («розумний термін», «непереборна сила», «моральна шкода» тощо).

Висновок: Власна позиція щодо ролі філософії мови у забезпеченні юридичної точності та правової визначеності.

Тема 3. Прагматичний поворот у філософії мови: мова як дія.

1. Мета заняття

Поглиблення філософсько-прагматичного розуміння мови як форми дії, що має реальні наслідки, і, зокрема, осмислення юридичної сили мовленнєвих актів та принципів логіко-

прагматичної інтерпретації (теорія Грайса) у контексті нормотворчості, судочинства та професійної комунікації.

2. План практичного заняття

1. Теорія мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серля: локутивний, іллокутивний та перлокутивний акти.

2. Перформативні висловлювання та їх юридична сила: приклад «мови закону» (законодавчі акти, вироки, договори).

3. Імплікатури спілкування (Г. Грайс) та їх використання в інтерпретації показань, доказів та норм права.

4. Проблема істини, брехні та маніпуляції в правничому дискурсі.

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Студентам необхідно підготувати конспекти-відповіді на такі питання, акцентуючи на їхньому значенні для правової теорії:

1. Проаналізувати умови, за яких перформативне висловлювання (наприклад, «Я укладаю цей договір» або «Суд постановляє...») втрачає свою юридичну силу (неуспішність або нещасливість акту) згідно з філософією Дж. Остіна. Навести юридичні приклади таких порушень (наприклад, недотримання процедури, відсутність компетенції).

2. Розкрити, як іллокутивна сила (намір мовця) конститується або, навпаки, обмежується імперативними нормами права. Проаналізувати, яким чином правові акти (закон, вирок) перетворюють іллокутивний акт на обов'язковий перлокутивний ефект для суспільства.

3. Пояснити, як порушення (флоутинг) чотирьох Максими (Кількості, Якості, Релевантності, Способу) може слугувати лінгвістичним доказом прихованого наміру, брехні або маніпуляції під час аналізу свідчень або письмових доказів.

4. Проаналізувати, як Максима Якості («Не кажи того, що ти вважаєш хибним; не кажи того, для чого у тебе немає достатніх підстав») стає філософською основою для юридичного інституту «неправдиве свідчення» та «шахрайство».

4. Ключові поняття

Надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: перформативне висловлювання, іллокутивна сила, перлокутивний акт, розмовна імплікатура

5. Практичне завдання (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

Тема есе: «Прагматика брехні та уникнення відповідальності у правничому дискурсі: аналіз мовних тактик крізь призму Максими Якости Г. Грайса».

Вимоги: Есе має містити: вступ (обґрунтування актуальності), основну частину (аналіз понять «правило», «спільнота», «форма життя» у застосуванні до судового процесу або правотворчості), висновок (власна оцінка евристичного потенціалу концепції для права).

Тема 4. *Культура спілкування: норми, принципи та комунікативна компетентність.*

1. Мета заняття

Сформувати цілісне розуміння комунікативної культури як інтегральної частини професійної діяльності правознавця, що включає етичні засади мовленнєвої поведінки, досконале володіння мовним етикетом, а також здатність ефективно реалізовувати комунікативну компетентність в умовах ділового та академічного дискурсу.

2. План

1. Етичний вимір мовленнєвої поведінки.
2. Мовний етикет як інструмент управління відносинами.
3. Особливості академічного спілкування на рівні доктора філософії.
4. Комунікативна культура vs. Професійна компетентність.
5. Невербальні комунікативні засоби в юридичній практиці.

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Здобувачам необхідно опрацювати теоретичні матеріали, зосередивши увагу на:

1. **Філософське обґрунтування морально-етичних вимог до спілкування.** Аналіз професійної деонтології юриста крізь призму етичних принципів мови (відповідальність за слово, неприпустимість маніпуляції).

2. **Структура мовного та невербального етикету.** Детальне розмежування вербальних формул етикету (стандартні звертання, формули прощання) та його невербальних компонентів у контексті офіційної комунікації.

3. **Порівняльна характеристика культури ділового та академічного спілкування.** Визначення спільних та відмінних рис (наприклад, ступінь формальності, тональність, домінування стратегії) у веденні переговорів (ділове спілкування) та участі у наукових конференціях (академічне спілкування).

4. **Комунікативна компетентність: компонентний склад.** Розкриття структури комунікативної компетентності (лінгвістичний, соціолінгвістичний, прагматичний та стратегічний компоненти) і обґрунтування її ролі як індикатора професіоналізму правознавця.

4. Ключові поняття

Надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: етичні засади мовленнєвої поведінки, мовний етикет, комунікативна компетентність, позитивний імідж правознавця

5. **Практичне завдання** (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

***Тема есе:** «Комунікативна культура як стратегічний ресурс формування репутаційного капіталу доктора філософії у сфері права».*

Вимоги: Есе має бути структурованим, містити аргументовану тезу, посилання на філософсько-етичні джерела та приклади з професійного середовища.

Тема 5. Моделювання мовленнєвої поведінки в етикетних ситуаціях.

1. Мета заняття

Розвинути аналітичні навички ситуативного аналізу спілкування, навчитися свідомо обирати й моделювати мовленнєву

поведінку відповідно до етикетних вимог, професійної ролі та комунікативної мети в офіційних, академічних і наукових контекстах.

2. План

1. Ситуативний аналіз (ключові чинники (цілі, ролі, контекст) визначають вибір комунікативної стратегії у складній юридичній ситуації)?

2. Моделі офіційної мовленнєвої поведінки (порівняльний аналіз моделей мовленнєвої поведінки у судовому процесі та у ділових переговорах).

3. Комунікація у форматі «викладач-здобувач» та наукове середовище.

4. Техніки ефективного слухання (ролі активного, емпатійного та критичного слухання у професійній діяльності юриста).

5. Надання зворотного зв'язку (критичний зворотний зв'язок (критика наукової роботи, оцінка дій колег).

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Здобувачам необхідно опрацювати теоретичні матеріали, зосередивши увагу на:

1. **Поняття мовленнєвої ситуації та її параметри.** Визначення ключових змінних (Хто? Кому? Про що? Де? З якою метою?) та їхній вплив на вибір лексичних, синтаксичних та стилістичних засобів спілкування.

2. **Моделі мовленнєвої поведінки та соціальна роль.** Аналіз типових моделей мовленнєвої поведінки, що відповідають юридичним ролям (суддя, адвокат, прокурор, науковець), та їхня відповідність вимогам етикету.

3. **Принципи кооперації у науковому дискурсі.** Розгляд особливостей дотримання принципу кооперації Г. Грайса у науковому середовищі (відмінність від побутового спілкування) та його значення для наукової доброчесності.

4. **Види слухання та їхнє функціональне призначення.** Класифікація технік слухання (рефлексивне, нерефлексивне, критичне) та їхнє застосування у різних етикетних ситуаціях професійної діяльності.

4. Ключові поняття

Надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: ситуативний аналіз спілкування, мовленнєва ситуація, активне слухання, конструктивний зворотний зв'язок

5. Практичне завдання (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

Тема есе: «Моделювання мовленнєвої поведінки у ситуації публічного захисту наукового результату: баланс асертивності та етикету».

Вимоги: Есе має бути структурованим, містити аргументовану тезу, посилання на філософсько-етичні джерела та приклади з професійного середовища.

Тема 6. Вибір тональності спілкування та її регулювання.

1. Мета заняття

Розвинути свідомі навички ідентифікації, вибору та регулювання тональності спілкування (вербальної та паралінгвістичної) для ефективного досягнення професійних цілей у правничому дискурсі, включаючи здатність до конструктивного відстоювання позиції без переходу до агресії та створення атмосфери довіри й авторитетності.

2. План

1. Класифікація тональності.
2. Перцепційний вплив.
3. Регулювання тональності у конфлікті.
4. Моделювання авторитетності та довіри.
5. Тональність у науковій полеміці.

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Здобувачам необхідно опрацювати теоретичні матеріали, зосередивши увагу на:

1. Психолінгвістичні та паралінгвістичні основи тональності. Визначення ролі інтонації, тембру, висоти голосу та темпу мовлення як невербальних маркерів тональності спілкування.

2. Тональність як інструмент риторики. Аналіз використання тональності для реалізації риторичних прийомів

Етосу (формування авторитету) та **Пафосу** (вплив на емоції аудиторії) у юридичній промові.

3. **Модель «Відстоювання позиції без агресії».** Визначення мовних формул та поведінкових патернів, що дозволяють юристу бути наполегливим, але не деструктивним у висококонфліктних ситуаціях.

4. **Тональність та культурні відмінності.** Дослідження впливу соціокультурного контексту на сприйняття різних тональностей (наприклад, сприйняття директивної тональності в різних правових культурах).

4. Ключові поняття

Надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: тональність спілкування, паралінгвістика, асертивність, соціальний інтелект, емоційний інтелект, ціннісний інтелект, комунікація

5. **Практичне завдання** (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

Тема есе: «Аналіз та регулювання тональності у перехресному допиті: стратегії досягнення правової мети через паралінгвістику».

Вимоги: Есе має бути структурованим, містити аргументовану тезу, посилання на філософсько-етичні джерела та приклади з професійного середовища.

Тема 7. Комунікативні стратегії та тактики в умовах конфлікту.

1. Мета заняття

Набуття глибоких знань про природу комунікативних конфліктів у правничому дискурсі, формування здатності ідентифікувати, оцінювати та свідомо застосовувати конструктивні комунікативні стратегії й тактики (зокрема, медіації та ведення переговорів) для ефективного вирішення конфліктних ситуацій та досягнення правової мети.

2. План

1. Природа та класифікація конфліктів.

2. Конструктивні vs. Деструктивні стратегії.
3. Мовні тактики переговорів та медіації.
4. Особливості комунікації з опонентами.
5. Комунікація з клієнтами та свідками в умовах конфлікту.

3. Теоретична складова (Питання для конспектування)

Здобувачам необхідно опрацювати теоретичні матеріали, зосередивши увагу на:

1. **Моделі комунікативного конфлікту.** Дослідження динаміки конфліктної взаємодії (етапи, ескалація, деескалація) та визначення мовних маркерів, що свідчать про перехід конфлікту в деструктивну фазу.

2. **Конструктивні стратегії: співробітництво та компроміс.** Вивчення тактик, спрямованих на спільний пошук рішення (напр., відокремлення проблеми від особистості, фокусування на інтересах, а не на позиціях), та їхнє застосування у процесі медіації.

3. **Мовні прийоми маніпуляції у конфлікті.** Аналіз деструктивних комунікативних тактик (напр., перехід на особистості, узагальнення, викривлення фактів) та мовні засоби нейтралізації такого впливу.

4. **Формування комунікативної гнучкості.** Дослідження здатності юриста швидко змінювати комунікативну стратегію та тактику залежно від реакції опонента або свідка (ситуативне моделювання).

4. Ключові поняття

Надати розгорнуті визначення та пояснити зв'язок із правом для таких понять: комунікативний конфлікт, стратегія співробітництва, рефреймінг, тактика ведення переговорів

5. Практичне завдання (написання наукового есе – до 5 тисяч знаків)

Тема есе: «Застосування конструктивних комунікативних стратегій у процесі медіації: мовні прийоми зняття напруги між сторонами спору».

Вимоги: Есе має бути структурованим, містити аргументовану тезу, посилання на філософсько-етичні джерела та приклади з професійного середовища.

3. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота сприяє кращому засвоєнню студентами матеріалу з навчальної дисципліни *«Філософія мови та культура спілкування»* та формуванню у них навичок та вмінь одержувати додаткові знання.

Формами самостійної роботи студентів є:

- доопрацювання матеріалів лекцій та опрацювання літератури, що пропонується до вивчення за темами навчальної дисципліни;
- підготовка до практичних (семінарських) занять, виконання завдань за темами тематичних практичних занять;
- підготовка письмових відповідей на питання для самопідготовки;
- робота в інформаційних мережах;
- вибір теми, розроблення плану та написання реферату;
- самостійне вивчення та складання конспектів за темами, що вносяться на самостійне вивчення.

Результативність самостійної роботи виявляється під час заслуховування та обговорення промов, доповідей, захисту рефератів, поточного модульного контролю знань, перевірки письмових відповідей та підсумкового оцінювання успішності студентів.

Написання реферату

Написання рефератів як форма самостійного вивчення навчальної дисципліни передбачає дослідження основних питань програмного матеріалу.

Усі реферати повинні відповідати єдиним вимогам.

1. Робота повинна бути акуратно виконана на стандартних аркушах формату А4 у друкованому варіанті, обсягом 15-18 сторінок. Поля сторінки 20 мм з усіх боків. Набір здійснювати текстовим редактором Times New Roman, 14 кегль, міжрядковий інтервал 1, абзац 1,25 см. Рівняння тексту по ширині сторінки. Сторінки нумеруються внизу по центру арабськими цифрами без крапки наприкінці, додержуючись наскрізної нумерації. Першою сторінкою є титульна, на ній номер сторінки не проставляється.

2. Конкретна тема реферату, його структура визначається студентом разом із викладачем. Як правило, реферат має таку структуру:

– **ВСТУП**, де обґрунтовується вибір теми реферату, її актуальність, формуються основна мета і завдання дослідження.

– **ОСНОВНА ЧАСТИНА**, яка складається з двох або трьох розділів. У розділі належить викласти загальні, теоретичні та методичні питання. У наступних розділах розкривається конкретний матеріал, який має практичне значення. З метою більш логічного викладення матеріалу кожний розділ закінчується невеликими висновками.

– **ВИСНОВКИ** – заключна, узагальнююча частина реферату, де стисло підбивають підсумки дослідження, міститься особиста позиція автора реферату.

– Текстова частина реферату завершується **СПИСКОМ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**, де найменування використаних монографій, посібників та статей розташовані в алфавітному порядку за першою літерою прізвища автора. Під час складання списку використаних джерел необхідно дотримуватися національного стандарту Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Він прийнятий для уніфікації складання бібліографічного опису на міжнародному рівні, забезпечення можливості обміну результатами каталогізації.

Наприклад:

Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.

Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності. Право України. 2011. № 4. С. 4–11.

– **ДОДАТКИ**, які подаються наприкінці реферату, наводяться таблиці, ілюстрації та інші допоміжні матеріали.

3. Реферат починається з титульної сторінки.

4. Вступ, розділи і висновки, які розміщуються в указаній послідовності, починаються з нової сторінки. Заголовки розділів реферативного дослідження слід розміщувати посередині рядка і писати великими літерами без крапки наприкінці й не підкреслювати. Перенос слів у заголовку не допускається. Відстань між заголовком та наступним рядком повинна дорівнювати пропущеному рядку.

5. На цитати треба давати посилання, які робляться мовою оригіналу. Після цитати робиться в дужках позначка [4, с. 38]. Це означає, що дане видання міститься у списку літератури за порядковим номером – 4. Друга цифра – 38, означає номер сторінки,

звідки взята цитата.

6. Оцінка реферату враховує ступінь розкриття теми, обсяг використаної літератури, змістовність викладення фактів, рівень самостійності міркувань. Важливо, щоб реферат був написаний відповідно до теми, а його структурні підрозділи повністю розкривали проблему дослідження.

Перелік тем для рефератів

1. Роль мовного аналізу в юриспруденції.
2. Філософські підходи до співвідношення мови та мислення.
3. Юридична сила висловлювань у контексті герменевтичного підходу до мови.
4. Особливості мовленнєвої поведінки у науковому середовищі.
5. Мовні засоби створення довіри у комунікації як тактика досягнення правової мети.
6. Проблема значення та референції юридичних концептів і її розмежування з філософією мовознавства.
7. Фактори формування позитивного іміджу правознавця.
8. Мова і тактики ведення переговорів та медіації.
9. Об'єкт філософії мови: філософсько-лінгвістичний аспект.
10. Мова як інструмент пізнання в інтерпретації показань та норм права.
11. Аналіз моделей мовленнєвої поведінки в офіційних ситуаціях (судовий процес, публічний виступ, переговори).
12. Поняття тональності спілкування та її зв'язок із природою комунікативних конфліктів у правничій діяльності.
13. Концепція мови у контексті філософії права.
14. Філософія мови і методологія права.
15. Ситуативний аналіз спілкування.
16. Конструктивні стратегії мовленнєвої поведінки у конфлікті.
17. Феномен маніпуляції та брехні у правничому дискурсі.

18. Диференціація філософських проблем мовознавства: діалог підходів.

19. Мовні засоби створення атмосфери авторитетності та довіри.

20. Ефективний зворотний зв'язок у комунікації для досягнення правової мети.

21. Перформативні висловлювання та їх роль у правовій теорії.

22. Гносеологічний аспект мови як інструменту пізнання.

23. Етичні засади мовленнєвої поведінки.

24. Вибір стратегії відповідно до цілей, ролей та класифікації комунікативних конфліктів.

25. Мовної картини світу та її вплив на правосвідомість.

26. Філософські гіпотези походження мови.

27. Комунікативна культура правознавця як фактор формування іміджу.

28. Конструктивні та деструктивні стратегії мовленнєвої поведінки у конфлікті.

29. Філософія мови та гіпотеза Сепіра-Ворфа.

30. Мовні прийоми зняття напруги та пошуку істини.

Поданий перелік тем для реферативного опрацювання не є вичерпними, студент може самостійно запропонувати викладачеві тему для опрацювання.

Контрольні роботи

Контрольні роботи виконуються з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Тематика контрольних робіт укладена відповідно до завдань навчальної дисципліни і пов'язане з практичними потребами юридичного фаху. Вибір варіанту контрольної роботи здійснюється за формулою № варіанту = дата народження студента – 1 (для народжених у перший день місяця – варіант № 1).

Вимоги до оформлення контрольних робіт:

1. Для набору тексту і таблиць необхідно використання редактору Microsoft Word для Windows.

2. Перед набором тексту налаштуйте вказані нижче вказані параметри текстового редактору: поля по 2 см; шрифт Times New Roman, розмір – 14; міжрядковий інтервал – 1; вирівнювання за шириною ; абзацний відступ 1,25 см; орієнтація листа – книжна.

3. Оформлення посилань на інформаційні джерела. Під час роботи з різними джерелами науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, оскільки найменше скорочення може спотворити зміст, викладений автором. Посилання в тексті на джерела наводять у квадратних дужках із зазначенням джерела та сторінки. Перша цифра у квадратних дужках відповідає номеру джерела у списку використаних джерел, друга – номеру сторінки (наприклад, [32, с. 85]).

Наприкінці контрольної роботи наводиться *список використаних джерел*. Під час складання списку використаних джерел необхідно дотримуватися національного стандарту Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Він прийнятий для уніфікації складання бібліографічного опису на міжнародному рівні, забезпечення можливості обміну результатами каталогізації.

Варіант 1

1. Філософія мови як інтегративна дисципліна: предмет, завдання та методологія дослідження.
2. Проблема походження мови: основні філософські гіпотези та лінгво-філософські школи.
3. Співвідношення мови та мислення: гіпотеза лінгвістичної відносності (Сепіра-Ворфа) та її критика.

Варіант 2

1. Теорія мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серля: локутивний, іллокутивний та перлокутивний акти.
2. Етичні засади мовленнєвої поведінки: морально-етичні вимоги до спілкування у професійній діяльності.
3. Ситуативний аналіз спілкування: вибір стратегії відповідно до цілей, ролей та контексту.

Варіант 3

1. Поняття тональності спілкування: формальна, нейтральна, емоційна, пафосна.
2. Природа комунікативних конфліктів та їх класифікація.
3. Об'єкт філософії мови: від мови як системи до мови як діяльності.

Варіант 4

1. Мова як універсальний феномен буття: феноменологічний та герменевтичний підходи до мови (Е. Гуссерль, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер).
2. Мова як інструмент пізнання: гносеологічний аспект мови.
3. Перформативні висловлювання та їх юридична сила: приклад «мови закону» (законодавчі акти, вироки, договори).

Варіант 5

1. Мовний етикет: вербальні та невербальні засоби спілкування.
2. Моделі мовленнєвої поведінки в офіційних ситуаціях (судовий процес, переговори, публічний виступ).
3. Вплив тональності на перцепцію та ефективність комунікації.

Варіант 6

1. Конструктивні та деструктивні стратегії мовленнєвої поведінки у конфлікті.
2. Розмежування філософських проблем мовознавства (як елементарного розділу) від «лінгвістичної філософії», «філософії мовознавства» та «методології лінгвістики».
3. Мова як реальність: мова і світ у філософії Л. Вітгенштейна (ранній та пізній етапи).

Варіант 7

1. Проблема значення та референції: основні теорії значення. Значення слова та концепту в правничому тексті.
2. Імплікатури спілкування (Г. Грайс) та їх використання в інтерпретації показань, доказів та норм права.
3. Культура ділового та академічного спілкування: особливості для здобувачів освітньо-наукового рівня.

Варіант 8

1. Особливості спілкування у форматі «викладач-здобувач» та науковому середовищі.
2. Навички правильного вибору та регулювання тональності: відстоювання позиції без агресії, досягнення консенсусу.
3. Тактики ведення переговорів та медіації: мовні прийоми зняття напруги та пошуку компромісу.

Варіант 9

1. Роль мовного аналізу в юриспруденції та правовій теорії.
2. Концепція мови у контексті філософії права.
3. Поняття «мовна картина світу» та її вплив на правосвідомість.

Варіант 10

1. Проблема істини, брехні та маніпуляції в правничому дискурсі.
2. Комунікативна культура як фактор формування позитивного іміджу правознавця.
3. Техніки ефективного слухання та надання зворотного зв'язку.

Варіант 11

1. Мовні засоби створення атмосфери довіри та авторитетності у правничому дискурсі.
2. Особливості комунікації з опонентами, свідками та клієнтами: формування знань і навичок для досягнення правової мети.
3. Філософія мови як інтегративна дисципліна: предмет, завдання та методологія дослідження.

Варіант 12

1. Проблема походження мови: основні філософські гіпотези та лінгво-філософські школи.
2. Співвідношення мови та мислення: гіпотеза лінгвістичної відносності (Сепіра-Ворфа) та її критика.
3. Теорія мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серля: локутивний, іллокутивний та перлокутивний акти.

Варіант 13

1. Етичні засади мовленнєвої поведінки: морально-етичні вимоги до спілкування у професійній діяльності.
2. Ситуативний аналіз спілкування: вибір стратегії відповідно до цілей, ролей та контексту.
3. Поняття тональності спілкування: формальна, нейтральна, емоційна, пафосна.

Варіант 14

1. Природа комунікативних конфліктів та їх класифікація.
2. Об'єкт філософії мови: від мови як системи до мови як діяльності.
3. Мова як універсальний феномен буття: феноменологічний та герменевтичний підходи до мови (Е. Гуссерль, М. Гайдеггер, Г.-

Г. Гадамер).

Варіант 15

1. Мова як інструмент пізнання: гносеологічний аспект мови.
2. Перформативні висловлювання та їх юридична сила: приклад «мови закону» (законодавчі акти, вироки, договори).
3. Мовний етикет: вербальні та невербальні засоби спілкування.

Варіант 16

1. Моделі мовленнєвої поведінки в офіційних ситуаціях (судовий процес, переговори, публічний виступ).
2. Вплив тональності на перцепцію та ефективність комунікації.
3. Конструктивні та деструктивні стратегії мовленнєвої поведінки у конфлікті.

Варіант 17

1. Розмежування філософських проблем мовознавства (як елементарного розділу) від «лінгвістичної філософії», «філософії мовознавства» та «методології лінгвістики».
2. Мова як реальність: мова і світ у філософії Л. Вітгенштейна (ранній та пізній етапи).
3. Проблема значення та референції: основні теорії значення. Значення слова та концепту в правничому тексті.

Варіант 18

1. Імплікатури спілкування (Г. Грайс) та їх використання в інтерпретації показань, доказів та норм права.
2. Культура ділового та академічного спілкування: особливості для здобувачів освітньо-наукового рівня.
3. Особливості спілкування у форматі «викладач-здобувач» та науковому середовищі.

Варіант 19

1. Навички правильного вибору та регулювання тональності: відстоювання позиції без агресії, досягнення консенсусу.
2. Тактики ведення переговорів та медіації: мовні прийоми зняття напруги та пошуку компромісу.
3. Роль мовного аналізу в юриспруденції та правовій теорії.

Варіант 20

1. Концепція мови у контексті філософії права.
2. Поняття «мовна картина світу» та її вплив на правосвідомість.

3. Проблема істини, брехні та маніпуляції в правничому дискурсі.

Варіант 21

1. Комунікативна культура як фактор формування позитивного іміджу правознавця.
2. Техніки ефективного слухання та надання зворотного зв'язку.
3. Мовні засоби створення атмосфери довіри та авторитетності у правничому дискурсі.

Варіант 22

1. Особливості комунікації з опонентами, свідками та клієнтами: формування знань і навичок для досягнення правової мети.
2. Філософія мови як інтегративна дисципліна: предмет, завдання та методологія дослідження.
3. Проблема походження мови: основні філософські гіпотези та лінгво-філософські школи.

Варіант 23

1. Співвідношення мови та мислення: гіпотеза лінгвістичної відносності (Сепіра-Ворфа) та її критика.
2. Теорія мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серля: локутивний, іллокутивний та перлокутивний акти.
3. Етичні засади мовленнєвої поведінки: морально-етичні вимоги до спілкування у професійній діяльності.

Варіант 24

1. Ситуативний аналіз спілкування: вибір стратегії відповідно до цілей, ролей та контексту.
2. Поняття тональності спілкування: формальна, нейтральна, емоційна, пафосна.
3. Природа комунікативних конфліктів та їх класифікація.

Варіант 25

1. Об'єкт філософії мови: від мови як системи до мови як діяльності.
2. Мова як універсальний феномен буття: феноменологічний та герменевтичний підходи до мови (Е. Гуссерль, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер).
3. Мова як інструмент пізнання: гносеологічний аспект мови.

Варіант 26

1. Перформативні висловлювання та їх юридична сила: приклад «мови закону» (законодавчі акти, вироки, договори).
2. Мовний етикет: вербальні та невербальні засоби спілкування.
3. Моделі мовленнєвої поведінки в офіційних ситуаціях (судовий процес, переговори, публічний виступ).

Варіант 27

1. Вплив тональності на перцепцію та ефективність комунікації.
2. Конструктивні та деструктивні стратегії мовленнєвої поведінки у конфлікті.
3. Розмежування філософських проблем мовознавства (як елементарного розділу) від «лінгвістичної філософії», «філософії мовознавства» та «методології лінгвістики».

Варіант 28

1. Мова як реальність: мова і світ у філософії Л. Вітгенштейна (ранній та пізній етапи).
2. Проблема значення та референції: основні теорії значення. Значення слова та концепту в правничому тексті.
3. Імплікатури спілкування (Г. Грайс) та їх використання в інтерпретації показань, доказів та норм права.

Варіант 29

1. Культура ділового та академічного спілкування: особливості для здобувачів освітньо-наукового рівня.
2. Особливості спілкування у форматі «викладач-здобувач» та науковому середовищі.
3. Навички правильного вибору та регулювання тональності: відстоювання позиції без агресії, досягнення консенсусу.

Варіант 30

1. Тактики ведення переговорів та медіації: мовні прийоми зняття напруги та пошуку компромісу.
2. Роль мовного аналізу в юриспруденції та правовій теорії.
3. Концепція мови у контексті філософії права.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Алексюк І. А. Філософія мови. Традиція аналітичної філософії. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 320 с.
2. Грищенко Т. Б. Українська мова та культура мовлення : навч. посіб. Вінниця : НОВА КНИГА, 2020. 472 с.
3. Дворницька Н. І. Філософія мови: навчальний посібник. 2-е вид. доп. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 119 с.
4. Назаренко О. М. Вступ до мовознавства : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2021. 190 с.
5. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 426 с.
6. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 245 с.
7. Тетарчук І. В. Етика та естетика : навч. посібник для підготов. до іспитів. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 316 с.

Допоміжна література:

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. 2-е вид. Київ : Академія, 2011. 236 с.
2. Біскуб І., Данильчук А., Макарук Л. Філософія, суспільство, мова : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 224 с.
3. Бистрицький Є., Зимовець Р., Пролєєв С. Комунікація і культура в глобальному світі. Київ : Дух і Літера, 2020. 416 с.
4. Возняк Т. Філософія мови. Львів : Журнал І, 2009. 178 с.
5. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. Київ : Лібра, 1999. 488 с.
6. Йосипенко О. М. Від мови філософії до філософії мови. Проблема мови у французькій філософії другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Київ : Український Центр духовної культури, 2012. 479 с.
7. Заболотний О., Заболотний В. Правильне мовлення. Київ, 2020. 272 с.

8. Залужна А. Є. Діалогічність художнього тексту в контексті «великого часу культури». *Гуманітарний часопис: збірник наукових праць*. Хаків : ХАІ, 2017. С. 37–43.

9. Кацавець Р. С. Мова державних службовців : навчальний посібник Київ : Правова єдність, 2017. 159 с.

10. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2008. 464 с.

11. Маруніч І., Гайдаєнко І. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ, 2019. 224 с.

12. Пасинок В. Основи культури мовлення. Київ, 2019. 184 с.

13. Пентиліук М., Маруніч І., Гайдаєнко І. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ : Центр навчальної літератури. 2019. 224 с.

14. Степаненко М. І. Найновітніші динамічні процеси в українському політичному лексиконі: 2020 рік. Полтава : ПП «Астроя», 2021. 249 с.

15. Шепетяк О., Шепетяк О. Філософія: підручник. Львів : Місіонер, 2020. 784 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

2. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Сайт Інституту філософії ім. Г. Сковороди. URL: <http://w.w.w.filosof.com/ua/>

4. Українська електронна бібліотека. URL: <http://w.w.w.biblioteka.org.ua>

5. Цифрові юристи. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-lawyers>